

Etkin Bir Süpervizyon Süreci Neleri Kapsamalıdır? Türk Klinik Psikologların Gözünden
Psikoterapi Süpervizyonu

Beyza Ünal Yağmur Ar Tülin Gençöz*
Orta Doğu Teknik Üniversitesi Psikoloji Bölümü

Öz

Farklı psikoterapi kuramları süpervizyon sürecini farklı şekilde kavramsallaştırıyor olmasına rağmen, belirli teorik çerçevelerden bağımsız olarak etkin bir süpervizyon sürecini oluşturan bazı ortak faktörler bulunmaktadır. Süpervizyon ilişkisinin niteliği terapinin sonuçlarıyla ilişkili olduğu için, klinik psikologların bakış açısından yeterince iyi bir süpervizyonun bileşenlerinin belirlenmesi önemlidir. Dolayısıyla, bu çalışmanın amacı, klinik psikologların mesleki ve kişisel gelişimleri açısından etkin bir süpervizyon ortamını nasıl tanımladıklarını incelemektir. Bu bağlamda, 80 psikoterapistte iki açık uçlu soru sorulmuş ve cevaplar nitel tematik analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Sonuçlar kuramsal bilginin uygulamayla bütünleştirilmesi, farklı psikoterapi modellerinin öğrenilmesi, psikoterapi becerilerinin geliştirilmesi ve süpervizörün yetkinliğinin olmasının mesleki gelişim için öne çıkan temalar olduğunu göstermiştir. Öte yandan, terapistlerin kişisel gelişimleri için, güvenli ortamın sağlanması, terapistlerin güçlü ve zayıf yanlarına eşit şekilde odaklanması, kişisel süreçlerinin ele alınması ve kişisel meselelerin terapi süreciyle yapıcı bir şekilde bütünleştirilmesi önemli bulunmuştur. Dolayısıyla, terapistlerin mesleki gelişimleri için süpervizyonun görev ve teknik yönlerine, kişisel gelişimleri için ise süpervizyonun ilişkisel ve süreç yönlerine vurgu yaptıkları sonucuna varılmıştır. Sonuçlar klinik psikoloji eğitiminde süpervizyonun önemini vurgulayan ilgili literatür bulguları ışığında tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Psikoterapi, süpervizyon, mesleki gelişim, kişisel gelişim

*İletişim: beyza.unal@metu.edu.tr

Başvuru Tarihi: 03.05.2017

Kabul Tarihi: 05.06.2017

What are the Components of an Effective Supervision Process? Turkish Clinical Psychologists' Perspectives

Beyza Ünal Yağmur Ar Tülin Gençöz*
Middle East Technical University Psychology Department

Abstract

Although various psychotherapy modalities differ in their conceptualization of supervisory processes, there are some commonalities independent of specific theoretical frameworks. Since quality of supervisory relationship is related to therapy outcomes, it is necessary to conceptualize components of an adequate supervision from the clinical psychologists' viewpoints. Thus, the aim of this study was to examine how clinical psychologists defined an efficient supervisory environment in terms of their professional and personal development. 80 psychotherapists were asked 2 open-ended questions and qualitative thematic analysis was applied. Results indicated that integration of theoretical knowledge with practice, exposure to different modalities, development of therapeutic skills, and supervisor competency emerged as prominent themes for professional development. On the other hand, a safe environment, an equal focus on therapist's weaknesses and strengths, awareness of personal issues, and integration of personal issues into therapy in a constructive way and were important factors for therapists' personal development. Results showed that therapists made an emphasis on task and technique oriented aspects for professional development, whereas relationship and process oriented aspects were highlighted for personal development. Results were discussed in relation to supervision programs in clinical psychology training.

Keywords: Psychotherapy, supervision, professional development, personal development

Etkin Bir Süpervizyon Süreci Neleri Kapsamalıdır? Türk Klinik Psikologların Gözünden Psikoterapi Süpervizyonu

Klinik psikoloji, kişilerin psikolojik problemlerini değerlendiren ve iyileştirmeyi amaçlayan bir bilim dalıdır (Carr, 2012; Davison, Neale, & Kring, 2003). Kuramsal bilgiyi uygulama ile birleştirmeyi hedefleyen klinik psikoloji lisansüstü eğitim programlarının belirgin amaçlarından biri, etkin ve etik bir şekilde psikoterapi hizmeti verebilen klinik psikologlar yetiştirmektir. Bu noktada, terapist ile hasta arasındaki ilişkiyi gözlemlemek ve iyileştirmek için yürütülen süpervizyon faaliyetleri klinik psikoloji lisansüstü eğitiminin en kritik öğelerinden biridir (Carr, 2012). Her ne kadar farklı kuramlar işleyişe ilişkin farklılaşan kavramsallaştırmalar sunsa da, psikoterapi süpervizyonu genel olarak (1) klinik psikolog kimliğinin inşa edildiği, (2) psikoterapi sürecine ilişkin yetkinliğin kazanıldığı, (3) meslek kültürünün paylaşıldığı ve (4) hastaların korunduğu bir süreç olarak tanımlanmaktadır Falender & Shafranske, 2012; Bernard & Goodyear, 2009). Bu bağlamda, psikoterapi süpervizyonunun amaçları ve işlevi oldukça geniştir. Terapiste hastanın problemlerini kavramsallaştırmada ve bu kavramsallaştırmaya uygun tedavi yöntemlerini uygulama becerisi kazandırmada yardımcı olma bu amaçların başında gelmektedir. Ayrıca, gizlilik, uygun tedavi tekniklerinin seçilmesi ve çoklu rol karmaşaları gibi etik meselelerin takibi de etkin bir süpervizyon sürecinin önemli bir parçasıdır (Lambert & Goles, 2007).

Farklı kuramları baz alarak yürütülen süpervizyon süreçlerini inceleyen araştırmalar, ortak olarak, psikoterapi süpervizyonunun terapistin görüşme yapma ve kavramsallaştırma becerilerini geliştirmekle kalmayıp, aynı zamanda profesyonel güvenini de arttırdığını ortaya koymaktadır (Lambert & Goles, 2007). Bu noktada amaç, terapistin psikoterapi becerilerini geliştirmesine ve terapi süreci üzerindeki kendi etkisini görmesine yardımcı olarak hastanın sürecinin de iyileştirilmesini sağlamaktır (Ladany, Mori & Mehr, 2013). Bunun yanı sıra, etkin bir süpervizyon süreci sonucunda terapistlerin mesleki olarak otonomi kazandıkları da bilinmektedir. Her ne kadar bu sürecin temel amacı olmasa da, süpervizyon sürecinin açık ya da örtük şekillerde terapistlerin kişilerarası ilişkilerinde de olumlu etkiler yarattığı bulgular arasındadır. Süpervizyon alan terapistlerin kişisel ilişkilerinde daha empatik, kapsayıcı ve toleranslı oldukları bilinmektedir (Ladany, Mori & Mehr, 2013; Lambert & Goles, 2007). Bu olumlu etkiler terapistlerin süpervizyon sırasında kendi psikolojik dinamikleri ile ilişkili olarak farkındalık kazanmaları ile ilişkilendirilmektedir (Hill, Sullivan, Knox & Schlosser, 2007). Ayrıca, terapistlerin süpervizörleri ile olan olumlu ilişkilerini kişisel hayatlarında modelliyor olmalarının da bu olumlu etkilerle ilişkili olabileceği düşünülmektedir (Lambert & Goles, 2007).

Süpervizyon sürecinin mesleki ve kişisel alandaki bu etkileri araştırmacıları etkin bir süpervizyon sürecinin temel ortak öğelerini incelemeye itmiştir. Bu bağlamda, süpervizörün kuramsal ve uygulama alanındaki beceri ve yetkinliğinin terapistlerin profesyonel gelişiminde oldukça etkili olduğu bulunmuştur (Lambert & Goles, 2007). İlginç bir şekilde, süpervizör-terapist arasındaki ilişkinin kalitesinin de en az süpervizörün mesleki yetkinliği kadar önemli bir faktör olduğu görülmektedir (Falender & Shafranske, 2014). Bu bağlamda, “samimi”, “sıcak”, “ihtiyaçlara duyarlı”, “büyütücü” ve “kapsayıcı” bir süpervizör-terapist ilişkisinin terapistin gerek profesyonel gerek ise kişisel gelişimi için önemli bir faktör olduğu belirtilmektedir (Knudsen, Roman, & Abraham, 2013; Schlosser, Lyons, Talleyrand, Kim, & Johnson, 2011; Worthen & McNeill, 1996).

Örneğin, yeni başlayan terapistler süpervizörün kişilerarası ilişkilerinde duyarlı ve empatik olmasının ve kendi terapi deneyimlerine ilişkin bilgi paylaşımında bulunmasının mesleki gelişimleri için önemli olduğunu vurgulamaktadır (Heppner & Roehlke, 1984; Worthen & McNeill, 1996). Öte yandan, tecrübeli terapistler ise süpervizörlerinin süpervizör-terapist ilişkisi içerisinde oluşan aktarımsal ve ilişki sorunu ele almalarının hem kendi gelişimleri hem de hastalarının psikoterapi süreci üzerinde olumlu etkileri olacağını belirtmişlerdir (Worthen & McNeill, 1996). Buna paralel olarak, terapistler genel olarak süpervizörün ilişki içerisinde geri bildirim için olmasının ve terapistin gelişimini destekleyici bir tutum sergilemesinin etkin bir süpervizyon süreci için önemli öğeler olduğunu düşünmektedir (Ladany, Mori & Mehr, 2013).

Avrupa ve Amerika ile paralel olarak, Türkiye’de de psikoterapi süpervizyonu gerek alanda çalışmayı planlayan gerek ise akademik hayatına devam edecek klinik psikologların lisansüstü eğitimleri sırasında oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Öte yandan, psikoterapi süreci ile ilişkili faktörleri inceleyen araştırmaların sayısına karşın, etkin bir süpervizyon sürecini oluşturan faktörlerle ilişkili çalışmaların Türkiye’de oldukça sınırlı sayıda olması dikkat çekicidir (Köse-Karaca & Gençöz, 2014). Kolektivist değerlerin yoğun bir şekilde etkisi altında kalan Türk toplumunun, ilişki uyum ve karşılıklılığa bireysel gelişmeden daha fazla önem verdiği göz önüne alındığında (Kağıtçıbaşı, 1997), Türk klinik psikolog ve adaylarının etkin bir süpervizyon süreci için ilişki kaliteye önem verebilecekleri düşünülmektedir. Öte yandan, Türkiye’de bu konudaki araştırmaların kısıtlılığı konuya niteliksel bir perspektiften bakmayı önemli kılmaktadır. Bu bağlamda, bu araştırmanın amacı Türkiye’de klinik psikoloji lisansüstü eğitimi almış ya da almakta olan bireylerin etkin bir süpervizyon süreci ile ilişkili algılarını incelemek olarak belirlenmiştir.

Yöntem

Örneklem

Bu çalışmanın örneklemini, Türkiye’deki farklı üniversitelerin klinik psikoloji yüksek lisans ve doktora programlarında eğitim gören ya da bu programlardan mezun olmuş 80 klinik psikolog adayını veya klinik psikologdan oluşmaktadır. Katılımcıların %37.5’i klinik psikoloji yüksek lisans programı öğrencileri ($n = 30$), %47.5’i klinik psikoloji doktora programı öğrencileri ($n = 38$), %2.5’i klinik psikoloji alanında doktorasonrası programda çalışmalarını sürdüren öğrenciler ($n = 2$) ve %12.5’i klinik psikoloji yüksek lisans ya da doktora programlarından mezun klinik psikologlardır ($n = 10$). Katılımcıların %76.25’i aktif olarak hasta takibi yapan ve yaptıkları görüşmeler için eğitim süreçlerinde süpervizyon almış ya da şu anda almaya devam eden terapistlerden oluşmaktadır ($n = 61$). Katılımcılar, çalışmanın yapıldığı zamana kadar, ortalama 18 aydır hasta takibi yapmış ($SS = 19.94$) ve toplamda ortalama 348 saat psikoterapi hizmeti vermişlerdir ($SS = 752.68$; $n = 80$). Ayrıca toplamda ortalama 111 saat psikoterapi seansı için ($SS = 118.74$), ortalama 146 saat süpervizyon almışlardır ($SS = 150.71$; $n = 61$). Katılımcıların yaş ortalaması 26.56’dır ($SS = 2.58$).

Verilerin Toplanması

Bu çalışmaya ait veri, araştırmacılar tarafından oluşturulmuş demografik bilgi formu ve iki açık uçlu soru vasıtasıyla toplanmıştır. Demografik bilgi formunda, katılımcılardan yaş, eğitim düzeyi, yapılan psikoterapi seanslarının ve alınan süpervizyon seanslarının miktarına dair bilgiler alınmıştır. Ayrıca, katılımcılardan geçirdikleri süpervizyon sürecini ne kadar etkin

bulduklarını “0” (Hiç) ve “4” (Çok etkin) olmak üzere, beşli Likert skalası üzerinden değerlendirmeleri istenmiştir. Son olarak, katılımcılara “*İdeal bir süpervizyon sürecini mesleki gelişim açısından nasıl tanımlarsınız?*” ve “*İdeal bir süpervizyon sürecini kişisel gelişim açısından nasıl tanımlarsınız?*” şeklinde iki açık uçlu soru sorulmuştur.

İşlem

Bu çalışmanın etik kurul onayı, veri toplama aşamasından önce Orta Doğu Teknik Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu’ndan alınmıştır. Çalışmanın verisi internet üzerinden toplanmış; katılımcılar ile amaçlı örnekleme yoluyla iletişime geçilmiştir. Çalışmaya dâhil olma kriterlerini karşılayan katılımcılar, çalışma hakkında sözel olarak bilgilendirilmiş; çalışmaya katılmadan önce kendilerinden yazılı onay alınmıştır. Bu bilgilendirme ve katılım onay formunda, çalışmaya katılımın gönüllülük esasına dayandığı, katılımcıların çalışmayı herhangi bir açıklama yapmadan yarıda bırakma hakkına sahip oldukları, verilerin araştırmacılar tarafından gizli tutulacağı ve yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılacağı belirtilmiştir. Katılımcıların çalışmayı tamamlanması yaklaşık olarak 20 dakika sürmüştür. Elde edilen veriler, veri toplama aşaması tamamlandıktan sonra, araştırmacılar tarafından analiz edilmiştir.

Verilerin Analizi

Bu çalışmadan toplanan verilerin analizinde nitel araştırma yöntemlerinden olan tematik analiz kullanılmış ve açık uçlu sorulara verilen cevaplar araştırmacılar tarafından belirlenmiş temalar çerçevesinde derinlemesine incelenmiştir. Tematik analiz, zengin ve detaylı bir çözümleme sağlayan esnek ve kullanışlı bir araştırma aracıdır. Birçok teorik ve epistemolojik yaklaşıma uygun olarak kullanılabilen tematik analiz, söze dayalı veriler içerisindeki tekrarlayan kalıpların belirlenmesi, çözümlenmesi ve detaylı bir şekilde bildirilmesine yardımcı olmaktadır (Braun ve Clarke, 2006).

Bu çalışma kapsamında, çalışmanın yazarlarından Ünal ve Ar öncelikle bireysel olarak açık uçlu sorulara verilen cevapları tekrarlı bir şekilde okumuş ve bu sayede nitel veriye aşına hale gelmişlerdir. Aynı zamanda, araştırmacılar, verilen cevaplara dair izlenimlerini ve değerlendirmelerini not almış ve bunların bir kısmını ileri aşamalarda çözümlenmeleri zenginleştirecek veriler olarak kullanmışlardır. Sonraki aşamada, nitel veri araştırmacılar tarafından araştırma soruları kapsamında değerlendirilerek kodlanmıştır. Dolayısıyla, kodlamaların kuram temelli bir yaklaşımla yapıldığı söylenebilir (Braun ve Clarke, 2006). Daha sonra, elde edilen kodlar bir arada incelenerek birbiriyle ilişkili kodlar olası bir kategori altında birleştirilmişler ve bu kategoriler kaynak veriyle karşılaştırılarak veri ve kategoriler arasında bir uyum yakalanana kadar düzenlenmiştir. Bu işlem her iki araştırmacı tarafından bireysel olarak tamamlandıktan sonra, ortaya çıkan kategoriler ve alt temalar birbiriyle karşılaştırılarak benzer olarak ortaya çıkmış kategorilerin olduğu gibi dâhil edilmesine, farklı olarak ortaya çıkmış kategorilerin ise araştırmacıların üzerinde anlaştıkları değişikliklerin yapılması sonucunda dâhil edilmesine karar verilmiştir. Bu şekilde belirlenmiş olan üst ve alt temalar, bu temalara işaret eden alıntılar ile birlikte çalışmada danışman olarak görev almış olan Prof. Dr. Tülin Gençöz ile paylaşılmış; temaların son hali topluca yapılan değerlendirmeler ile belirlenmiş ve sonuçlar, söz konusu ana listeye göre rapor edilmiştir.

Çalışmanın İnandırıcılığı

Nitel çalışmaların niteliğine çalışmanın kendi içinde ne kadar tutarlı ve inandırıcı olduğu değerlendirilerek karar verilmektedir. Tutarlılık ve inandırıcılık, araştırmacıların, kendi öznelliklerinin araştırma sürecini nasıl etkilediğinin farkında olmaları, analiz sürecinin ayrıntılı bir şekilde aktarılması, sonuçlar arasında tutarlılığın sağlanması, sonuçlara dair kanıtların sunulması, bağımsız kişilerin ya da katılımcıların değerlendirici olarak kullanılması gibi yöntemlerle sağlanmaktadır (Corbin & Strauss, 2008). Bu çalışmada, Prof. Dr. Tülin Gençöz'ün sonuçları değerlendirmesinin yanında, araştırmacılar aynı zamanda kendi öznelliklerinin araştırma sürecini nasıl etkilediğini düşünerek araştırmayı sürdürmüşlerdir. İkisi de Orta Doğu Teknik Üniversitesi Klinik Psikoloji Doktora Programı öğrencisi olan araştırmacılar, halen psikoterapi çalışmalarına devam etmekte olup araştırmanın başladığı tarihe kadar farklı psikoterapi ve süpervizyon yaklaşımlarına sahip süpervizörler tarafından yürütülmüş grup süpervizyonlarına katılmışlardır. Araştırmacılardan Beyza Ünal, süpervizyon deneyimlerinin hem mesleki hem kişisel açıdan geliştirici olduğunu düşünmektedir. Ünal, bu süreçte mesleki gelişim açısından en büyük kazanımını, kendisinin ve mesleğinin sınırlarını tanıyabilmesi ve gerektiği yerde bu sınırları esnetebilmeyi ya da koruyabilmeyi öğrenmesi olarak tanımlamaktadır. Kişisel açıdan ise, süpervizyon sürecinin yürütüldüğü güvenli ve korunaklı ortam sayesinde, kendi duygularının kişilerarası ilişkilerinde nasıl ortaya çıktığını gözlemlemeyi ve anlamlandırmayı öğrenebilmiştir. Diğer araştırmacı Yağmur Ar ise, süpervizyon süreci sonrasında gerek terapist gerek ise bir birey olarak otonomi kazandığını ve bu kazanımlardaki en önemli öğenin süpervizörleri ile kurduğu açık ve güvenli ilişki olduğunu düşünmektedir. Ayrıca, klinik psikolog olarak alanda sahip olduğu deneyimlerin yanı sıra, uzun yıllardır ODTÜ Klinik Psikoloji Doktora Programı'nda süpervizör olarak da görev yapan Prof. Dr. Tülin Gençöz de süpervizyonlarında ilişkiselliğe önem vermekte ve özellikle hasta-terapist ve terapist-süpervizör ilişkilerinin arasındaki paralellikleri vurgulamaktadır. Araştırmacıların süpervizyona dair sahip oldukları deneyim ve bakış açılarının, araştırma sorularının belirlenmesini ve sorulara verilen cevapların yorumlanmasını kaçınılmaz bir şekilde etkilediği düşünülmektedir.

Bulgular

Yüksek lisans ya da doktora eğitimi esnasında veya sonrasında alınan süpervizyonun etkinliğine dair yapılan değerlendirmeler, terapistlerin süpervizyonu oldukça etkin bulduklarını göstermiştir ($M = 3.76$, $SS = 0.91$, $n = 60$). Süpervizyona dair bu değerlendirmenin içeriğinin anlaşılabilirliği amacıyla, açık uçlu sorulardan elde edilen nitel veri, nitel analiz yöntemlerinden olan tematik analiz kullanılarak incelenmiş ve sonuçlar terapistlerin mesleki gelişimleri için süpervizyonun görev ve teknik boyutlarına; kişisel gelişimleri için ise ilişki ve süreç boyutlarına vurgu yaptıklarını ortaya çıkarmıştır. Mesleki gelişim için, temel olarak, süpervizyonda kuramsal bilginin uygulama ile bütünleştirilmesi, farklı psikoterapi modellerinin öğrenilmesi, psikoterapi becerilerinin geliştirilmesi ve süpervizörlerin yetkin olması etkili olmuştur. Terapistlerin kişisel gelişiminde etkili olan etmenler açısından ise, süpervizyonda güvenli bir ortamın sağlanması, terapistlerin güçlü ve zayıf yanlarına eşit şekilde odaklanması, kişisel meselelerinin farkındalığı için çalışılması ve kişisel meselelerin psikoterapi süreçleriyle yapıcı bir şekilde bütünleştirilmesi ana temalar olarak ortaya çıkmıştır.

1. Terapistlerin Mesleki Gelişimi

Eğitim süreçleri esnasında veya sonrasında süpervizyon almış ya da almaya devam eden terapistler, etkin süpervizyonu genel olarak mesleklerine dair bilgi ve deneyimlerini arttıran ve “kendilerine uygun terapi yaklaşımını belirlemelerine fırsat veren” bir ortam olarak tanımlamışlardır. Ayrıca, ideal süpervizyonun, özellikle mesleğin başında olan terapistler için, terapi sürecinin meslek etiğine uygun, “sistemli ve amaca yönelik” bir şekilde yürütülmesini sağlaması gerektiğini vurgulamışlardır. Aynı zamanda, süpervizörün, terapistin seanslarda yapmış olduğu doğruları ve yanlışları “yapıcı bir şekilde ele alabilmesi”nin ve “yol gösterebilmesi”nin önemli olduğunu belirtmişlerdir. Bütün bunlar, süpervizyon almış ya da almaya devam eden terapistler tarafından süpervizyonun mesleki gelişime dair etkisinin nasıl kavramsallaştırıldığını göstermektedir.

a. Kuramsal Bilginin Uygulama ile Bütünleştirilmesi

Terapistler, mesleki açıdan kendilerini geliştirmelerini sağlayacak süpervizyonun eğitimleri esnasında edinmiş oldukları kuramsal bilgiyi uygulamaya dökülebilmelerine yardımcı olacak bir süpervizyon olduğunu ifade etmişlerdir. Bu durumun, her aşamadaki psikolog ve klinik psikologlar için önemli olduğu dikkat çekmiştir. Örneğin, bir doktora programı öğrencisi süpervizyonun bu işlevi yerine getirmesinin gerekliliğini şu şekilde açıklamıştır:

“[Süpervizyonun] psikoterapi becerilerini geliştirmek amacıyla oldukça önemli bir süreç olduğunu düşünüyorum. Teorik bilgi çoğu zaman uygulama ile desteklenmediği zaman yeterince özümselemiyor. Ancak sadece teorik bilgiden yola çıkarak da yetkin uygulama yapmak çok söz konusu olamıyor. Dolayısıyla süpervizyon sürecini teorik bilgi ile uygulama arasındaki bir aracı olarak görüyorum.”

Dolayısıyla, süpervizyon süreci, edinilen teorik bilginin anlamlandırılmasına ve “deneyimli bir terapist gözetiminde” etkin bir şekilde uygulanmasına yardımcı olacak bir süreç olarak tanımlanmıştır. Aynı zamanda, süpervizyon süreci terapisti gerekli durumlarda kuramsal açıdan da besleyecek ve gerekli okumalara yönlendirecek bir süreç olarak değerlendirilmiştir:

“Usta çırak ilişkisi içinde giden, eksiklerin rahatça söylenebildiği, gerekli önerilerin yapıldığı, kuramsal açıdan eksikliklerin fark edilip gerekli okumaların önerildiği bir süreç olmalı. Süpervizyon süreci daha fazla pratikle verimli olabilecek bir süreçtir. Hocaların kendi uygulamalarını izletmesi veya örnekleme, okuma önerileri, teorik açıdan da beslemeleri önemli.”

Özet olarak, eğitim sürecinde alınan süpervizyonlarda terapistler kuramsal bilginin uygulamayla birleştirilmesini, ihtiyaç durumunda yönlendirmelerin yapılmasını ve bu sayede hem kuramsal hem uygulama açısından mesleki süreçlerinin desteklenmesini tercih etmektedirler.

b. Farklı Psikoterapi Modellerinin Öğrenilmesi

Terapistler, eğitimleri esnasında farklı psikoterapi modellerine dayalı süpervizyon almanın ya da alınan süpervizyonun farklı psikoterapi modellerinin uygulanmasını desteklemesinin mesleki açıdan geliştirici olduğunu ifade etmişlerdir. Süpervizyon sürecindeki bu esnekliği hem “kendilerine uygun yaklaşımı keşfedebilmek” için hem de “hastanın ihtiyaç duyduğu teknikleri

uygulayabilmek” için istediklerini belirtmişlerdir. Aynı zamanda, süpervizörün de farklı psikoterapi tekniklerinin kullanılmasını teşvik etmesinin önemli olduğu vurgulanmıştır:

“Mesleki gelişim açısından ideal bir süpervizyon; terapist, kullandığı yöntemi en iyi şekilde uygulayabilmesi için öğretici özelliği olan, terapistin kullandığı yöntem işe yaramadığında bunun nedenlerinin tartışıldığı, başka kaynakların (örn; farklı yöntemlerin) kullanılabileceğini fark ettiren, terapistin kendi içsel yaşantılarını terapinin gidişatını olumsuz yönde etkilemesini öngörebilecek kapasitede olan, danışanın durumunu açıklayacak teoriler konusunda yönlendirici ve bu teorileri ortaya çıkarmada ve kullanmada kolaylaştırıcı özelliğe sahip olan bir süpervizyon sürecidir.”

Özet olarak, terapistlerin, takip edilen hastanın süpervizyon süreci boyunca farklı yaklaşımlardan değerlendirilebilmesine ve böylece *“hastanın anlaşılmasını daha derinleştirecek”* esnek bir tutum sergilenmesine ihtiyaç duydukları sonucuna varılmıştır. Aynı zamanda, terapistler böyle bir yaklaşımın kendi bakış açılarını da değiştirebileceğini vurgulamışlardır.

c. Psikoterapi Becerilerinin Geliştirilmesi

Mesleki gelişim açısından ideal süpervizyon süreci, aynı zamanda, terapistlerin psikoterapi becerilerini geliştirebilmesine olanak sağlayan bir süreç olarak tanımlanmıştır. Bu durumun, özellikle psikoterapi uygulamalarına yeni başlayan terapistler için önemli olduğu dikkat çekici bulunmuştur. Terapistlerin, süpervizyon yoluyla öğreneceği beceriler arasında *“beden dili ve sözcüklerin seçimi”*, *“temel terapi becerileri”*, *“problem çözme becerileri”*, *“teknik uygulayabilme”*, *“formülasyon kurabilme”* ve *“aktarım- karşı aktarım ilişkisini konuşabilme”* gibi beceriler sayılmıştır. Terapistler, bu becerilerin geliştirilmesi için *“ayna arkasında görüşmelerin yapılması”*, *“canlandırmaların kullanılması”* ve *“psikoterapi videolarının izlenmesi”* gibi yöntemler önermişlerdir. Ancak, aynı zamanda, süpervizyonda *“terapiye yönelik yönlendiriciliğin dereceli olarak azalması”* ve süpervizörün, terapistin özerkliğine izin vermesi gerektiği vurgulanmıştır:

“Terapistin gittikçe daha otonom (autonomous) olmasını sağlaması ideal bir sürecin en önemli özelliklerinden diye düşünüyorum. Bunun için süpervizörün “dikte edici” bir tutum içinde olmaması; bilgileri terapiste hazır olarak vermemesi bunun yerine araştırması için teşvik etmesi önemli olacaktır.”

Bu nedenle, sürecin sonunda süpervizyonun etkili bulunabilmesi ve dolayısıyla terapistin kendini yeterli ve yetkin hissedebilmesi için süpervizyonun terapistin ihtiyaçlarına göre şekillenmesinin ve süpervizörün terapistlerin özgüvenini arttıracak şekilde davranabilmesinin önemli olduğu sonucuna varılmıştır.

d. Süpervizörlerin Yetkin Olması

Son olarak, süpervizyonun mesleki gelişim açısından faydalı olabilmesinin, süpervizörlerin yetkin olmasına bağlı olduğu vurgulanmıştır. Terapistler, etkin bir süpervizyon süreci için süpervizörlerinin de hem mesleki anlamda hem de kişilerarası ilişkiler anlamında bilgili ve becerikli olmaları gerektiğini ifade etmişlerdir. Süpervizyonun *“donanımlı ve alanında uzman kişilerce verilmesinin”* uygun olduğunu belirten terapistler, süpervizörlerinin *“kuramsal konularda yönlendirmeler yapabilmelerini”*, *“süpervizyonda hem*

teknîğe hem de sürece odaklanabilmelerini”, “terapistin takıldığı noktaları fark edebilmelerini” ve “geribildirimleri uygun bir dille verebilmelerini” beklediklerini belirtmişlerdir. Öte yandan, terapistler, “yeterince iyi ebeveynlik” kavramının da önemini vurgulamışlar ve böylece kendi ihtiyaç duydukları şekilde süpervizörlerini de eksiklikleri olan ama kendini geliştirmeye açık kişiler olarak değerlendirmişlerdir.

Özetle, süpervizyon sürecinin mesleki gelişimi destekleyebilmesinin, süpervizyonun, eğitim süresince edinilen teorik bilginin uygulamaya aktarılabilmesine yardımcı olması ve gerekli görülen noktalarda terapisti teorik bilgi açısından beslemesi, farklı psikoterapi modellerinin öğrenilmesini ve uygulanmasını desteklemesi, temel psikoterapi becerileri başta olmak üzere psikoterapi sürecinde kullanılabilecek beceri ve tekniklerin öğrenilmesini sağlaması ve süpervizörün bütün bunları terapistte aktaracak yetkinliğinin olması gibi etmenlerin varlığında mümkün olduğu ortaya çıkmıştır.

2. Terapistlerin Kişisel Gelişimi

Terapistler, klinik psikoloji eğitimleri esnasında dâhil oldukları süpervizyon sürecinin ilişkisel doğası ve süreç odaklılığının kişisel gelişimlerine katkıda bulunduğunu ifade etmişlerdir. Bu boyutun, genel olarak süpervizörle kurulan ilişkiden temellendiği ve terapistlerin kendi bireysel yaşamlarında yakınlarıyla ve terapi odasında hastayla kurdukları ilişkiye dair önemli farkındalıklar sağladığını vurgulamışlardır. Süpervizyon sayesinde, terapistler hem kendilerini daha yakından tanıma fırsatı bulabildiklerini hem de hastalarına daha içten davranabildiklerini belirtmişlerdir. Yapılan değerlendirmeler, süpervizyonun kişisel gelişim açısından etkin olabilmesi için gereken bazı etmenlerin belirlenmesine katkıda bulunmuştur.

a. Güvenli Ortamın Sağlanması

Kişisel gelişim açısından etkin bir süpervizyonun en temel özelliğinin, süpervizör tarafından güven ortamının sağlanması olduğu ortaya çıkmıştır. Terapistler, yaklaşımdan bağımsız olarak, süpervizör ve terapist arasında güvene dayalı bir ilişkinin kurulmasının, kişisel gelişimi destekleyeceğini ifade etmişlerdir. Bunun yanında, böyle bir ilişkiden beklentilerinin, *“süpervizyonda güvenli ortam sağlanmadan kişisel meselelere odaklanılmaması”, “terapistin ne kadar hazır olduğunun değerlendirilmesi”, “terapistin kişilerarası ilişki tarzına dair yorumların örselemeden yapılması” ve “süpervizyon esnasında terapistle dair ortaya çıkan meselelerin empati ve kabulle karşılanması”* olduğunu belirtmişlerdir. Terapistler, aynı zamanda, süpervizörün *“kendisinin de yanlılıklarının ve sınırlılıklarını kabul edebilmesinin ve terapistle kurduğu ilişkide bunlara açık olabilmesinin”,* güven ilişkisinin kurulabilmesi açısından önemli olduğunu vurgulamışlardır. Böyle bir tutumun, terapistin rahatça *“duygularını yaşayabileceği”,* bu sayede *“kendisine verilen geribildirimlere açık bir tutum sergileyebilmesine”* ve *“kişisel yaşantısındaki döngülerini kırabilmesine”* olanak sağlayacak bir ortamı yarattığı sonucuna varılmıştır.

b. Terapistlerin Güçlü ve Zayıf Yanlarına Eşit Miktarda Odaklanması

Terapistler, süpervizyon sürecinde yalnızca zayıf yönlerine odaklanılmasının yeterli olmadığını ifade etmişlerdir. Yalnızca zayıf yönlerin ve hataların ele alınmasının *“eleştirel bir yaklaşım olarak değerlendirilebileceğini”* ve bu nedenle *“olumlu ve olumsuzun bir arada verilmesi”* gerektiğini belirtmişlerdir. Kendilerinin güçlü ve zayıf yönlerini tanımlarının, *“insanlarla daha sağlıklı ilişkiler kurmalarını sağlayacağını”* vurgulayan terapistler, *“yeterli olan ve olmayan*

yönelimlerine dair farkındalığın, kabulün ve gerektiğinde değişimin” bu yol üzerinden olabileceğini söylemişlerdir.

c. Terapistlerin Farkındalığının Artması İçin Çalışılması

Süpervizyonda, hastanın içsel süreçlerinin yanı sıra, terapistin de içsel süreçlerinin ele alınması ve anlaşılması için çalışılmasının, terapistin kendi yaşantılarına dair farkındalığını arttırdığı sonucuna varılmıştır.

“Terapist tıpkı bir danışan gibi o zamana kadar hayatını belli bir kalıba oturtmuş ve o çerçeveden bakarak olaylara bakarken, süpervizyon sayesinde yeni farkındalıklar edinir. Başta sancılı bir süreç olsa da zamanla edindiği bu farkındalıkları hayatına entegre eder ve zamanla değiştiğini, yaşantılarını farklı yorumlamaya başladığını gözlemler. Terapistin yaşadığı bu deneyim ideal süpervizyonun ürünüdür.”

Terapistlerin, kendi süreçlerine dair farkındalıklarının artmasında, “süpervizörün ve [grup süpervizyonu durumlarında] diğer terapistlerin, kişinin kendi fark edemediği konularda kendisine üçüncü göz olmalarının” etkisinin olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sayede, terapistler özellikle kendi özel yaşamlarında ve mesleki çalışmalarında kurdukları ilişkilerde, “daha olumlu veya yapıcı bir tutum sergileyebileceklerini” ifade etmişlerdir. Bunun kolay bir süreç olmadığını, aksine “duyguların, düşüncelerin ve tutumların farkına varmanın, özellikle başlarda zorlayıcı ve sancılı olduğunu”; ancak bu sürecin birçok getirisinin olduğunu belirtmişlerdir:

“[Kişisel gelişim açısından ideal süpervizyon sürecinin] kendimle ilgili farkındalıklarımı arttırdığını düşünüyorum. Bunun da hem özel hayatımda hem de terapi sürecinde yaptığım davranışları neden yaptığım konusunda bilinç sağladığını, neden yaptığımı bilmesem bile üzerine düşünmem gerektiğini düşünmemi sağladı.”

Dolayısıyla, süpervizyonda terapistin farkındalığının artması için yapılan çalışmaların kişisel gelişim açısından ideal süpervizyon sürecinin önemli bir parçası olduğu ve bu çalışmaların aynı zamanda mesleki gelişime katkıda bulunduğu sonucuna varılmıştır.

d. Kişisel Meselelerin Psikoterapi Süreçleriyle Yapıcı Bir Şekilde Bütünleştirilmesi

Terapistler, süpervizyonda ele alınan kendi kişisel süreçlerinin yürüttükleri seanslar ile yapıcı bir şekilde bütünleştirilmesinin önemli olduğunu belirtmişlerdir. Bu amaçla, özellikle süpervizörün, “terapistin hastayla tıkanıdığı noktaların kendisinde ne gibi dinamiklere denk geldiğini fark edebildiği” ve “aktarım ve karşı aktarım tepkilerini anlamlandırabildiği” bir süreç sürdürmesinin gerekliliğini vurgulamışlardır. Bu şekilde bir bütünleştirmenin, hasta ve terapist ilişkisini güçlendireceği belirtilmiştir:

“Terapi süreçlerinin dinamikleri yalnızca hasta tarafından belirlenmez. Terapistin süreçlerinin, yaşantılarının da gidişatı yordadığı bilinmektedir. Terapist kendisindeki hangi kaynakların sürece katkı sağlayacağını ayırt edip bunları olumlu yönde kullanmayı öğrenirken, önüne çıkan engellerde kendi iç dinamiklerini anlamaya başlar. Süpervizörün yaklaşımına bağlı olarak bunları süpervizyonda ele alabilir ya da terapi sürecinden kendisi de faydalanıp ketlenmelerin üstesinden gelmeye çabalayabilir. Terapistin bu çabası hastayla empati kurmasını da kolaylaştıracağından ilişkilerine olumlu yansır.”

Bu nedenle, terapistlerin, kendi kişisel süreçlerinin ve kişisel ilişki tarzlarının anlamlandırılmasının yanında, bunları psikoterapi uygulamasına nasıl faydalı bir şekilde dâhil edebileceklerini öğrenmeye ihtiyaç duydukları sonucuna varılmıştır. Süpervizyonun etkin olarak değerlendirilebilmesi için, bu bütünleştirmenin önemli bir etmen olduğu düşünülmüştür. Özetle, kişisel gelişimi destekleyen süpervizyon süreci için güvenli bir ortamın sağlanması, terapistin güçlü ve zayıf yönlerine eşit miktarda odaklanması, terapistin kendi süreçlerine ve kişilerarası ilişki tarzlarına dair farkındalık sağlanması ve bu farkındalığın, psikoterapi uygulamaları ile bütünleştirilebilmesine yardımcı olunmasının önemli olduğu ortaya çıkmıştır.

Tartışma

Terapistlerin Mesleki Gelişimi

Bu araştırma kapsamında ilk olarak, katılımcılardan etkin bir süpervizyon sürecini mesleki gelişimleri açısından değerlendirmeleri istenmiştir. Katılımcılar ilk olarak süpervizörlerin terapistlerin kuramsal eksikliklerini tespit ederek bu eksikliklerin okuma ve bilgilendirme yoluyla tamamlanmasının kendileri için önemli olduğunu belirtmişlerdir. Buna ek olarak terapistler, edinilen kuramsal bilginin süpervizyon süreci boyunca uygulama alanında örneklendirilmesinin etkin bir süpervizyon sürecinin önemli bir parçası olduğunu vurgulamışlardır. Örnekleme oluşturan terapistler kendi kişilik yapılarına en uygun kuramı bulabilmeleri için iyi bir süpervizörün farklı kuramlara ait bilgiler sunabilmesinin de bir gereklilik olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca, etkin bir süpervizyon sürecinde, terapi becerilerinin geliştirilmesi (örneğin, formülasyon becerisi, problem-çözme becerisi) ve süpervizörün kuramsal ve uygulama alanında belirli bir yetkinliğe sahip olması diğer önemli öğeler olarak vurgulanmıştır. Süpervizörün kuramsal ve uygulama alanındaki yetkinliği ile ilgili belirtilen bu özelliklerin literatürdeki bulgular ile tutarlı olduğu düşünülmektedir (Falender & Shafranske, 2014; Johnson ve ark.ları, 2004; Ladony ve ark.ları, 2013). Önceki araştırmalarda da, süpervizörlerin terapistlerin değişen ve gelişen kuramsal ihtiyaçlarına duyarlı olmasının ve kuramsal çerçeve ile ilişkili teknikleri modelleme ve canlandırma yoluyla uygulayabilmesinin terapistlerin mesleki gelişimleri için oldukça önemli olduğu belirtilmektedir.

Terapistlerin süpervizörlerinin teorik ve uygulama alanındaki yeterliliklerini belirtirken, aynı zamanda kişilerarası ilişkilerdeki yetkinliklerine de vurgu yapması dikkat çekici bulunmuştur. Bir diğer deyişle terapistlerin, kuramsal ve uygulama alanındaki bilgilerin verildiği ilişki bağlama da vurgu yaptıkları, özellikle yapıcı, terapistin büyümesine olanak sağlayan ve geri bildirim için açık bir etkileşimin öğrenme sürecinin önemli bir parçası olduğunu belirttikleri gözlemlenmiştir. Söz konusu bulgu süpervizör-terapist arasındaki ilişki kalitesinin de en az süpervizörün mesleki yeterliliği kadar önemli bir rol oynayabileceğini akla getirmektedir. Literatürdeki bulgular da süpervizyon sürecinin gidişatı ve sonucunu kaçınılmaz bir şekilde etkileyen ilişki dinamiklerinin süpervizörler tarafından gözlemlenmesi ve ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır (Johnson ve ark.ları, 2007; Knudsen ve ark.ları, 2013; Worthen & McNeill, 1996). Bu bağlamda, süpervizörlerin bireysel ve kültürel faktörlere bağlı bireysel farklılıklara duyarlı olmalarının ve kişilerarası ilişkilerdeki ilişki dinamikleri gözlemlenmelerinin terapistlerin mesleki gelişimleri açısından önemli olduğu belirtilmektedir (Kaslow ve ark.ları, 2007; Shallcross ve ark.ları, 2010).

Terapistlerin Kişisel Gelişimi

Bu araştırma kapsamında ikinci olarak, katılımcılardan etkin bir süpervizyon sürecini kendi

kişisel gelişimleri açısından değerlendirmeleri istenmiştir. Terapistler özellikle kendilerini güvende hissettikleri bir süpervizyon ortamının kişisel gelişimleri açısından oldukça önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca, güçlü taraflarına da en az geliştirilmesi gereken yanları kadar vurgu yapılmasının ve terapi üzerinde etkisi olabilecek kişisel dinamiklerinin ele alınmasının da kişisel gelişimlerinde olumlu rol oynadığını belirtmişlerdir. Terapistlerin mesleki gelişimleri ile ilgili belirttikleri öğelerle tutarlı olarak, kişisel gelişimleri açısından da süpervizyonun alındığı ilişkiyel bağlamın kalitesine vurgu yaptıkları görülmektedir. Bu bağlamda terapistlerin kendi kişisel süreçleri ve terapi becerileri ile ilgili geri bildirimleri güvenli ve açık bir ortamda alma motivasyonlarının literatürdeki bulgular ile tutarlı olduğu düşünülmektedir (Jonhson, 2007; Johnson, Skinner, & Kaslow, 2014; Schlosser, Lyons, Talleyrand, Kim, & Johnson, 2011). Bir diğer deyişle, süpervizörün tek amacının terapistlerin psikoterapi becerilerinin gelişimini sağlamak değil, bu gelişim sırasında terapistlerin duygusal ve psikolojik ihtiyaçlarına odaklanmak olduğu da düşünülmektedir (Johnson, 2007). Ayrıca, terapistlerin “kabul sağlayıcı”, “eleştirel olmayan” ve “güvenli” bir süpervizyon ilişkisine yaptıkları vurgunun, hasta-terapist ilişkisinde terapistin sağlaması gereken ilişkiyel özelliklerle paralellik gösterdiği izlenimi edinilmiştir (Mardon, van Genderen, & Behary, 2012; Rafaeli ve ark., 2010; Young ve ark., 2003). Bu açıdan değerlendirildiğinde, katılımcıların süpervizörlerinden sadece mesleki değil aynı zamanda psikoterapötik beklentilerinin de olabileceği ve süpervizyon ve terapi süreçlerinin benzer özellikler taşıyabileceği düşünülmektedir.

Sonuç

Araştırmadan elde edilen bulgular, süpervizör-terapist ilişkisinin özelliklerinin terapistlerin gerek mesleki gerek ise kişisel gelişimleri üzerinde önemli etkileri olabileceğine işaret etmektedir. Unutulmamalıdır ki, süpervizörün mesleki yeterliliğinin ötesinde, süpervizyon ortamı ilişkiyel bir bağlamdır ve bu bağlam içerisindeki ilişkiyel zorlukların ele alınması ya da ilişkiyel güçlülüklerin vurgulanması terapist ve dolayısıyla da terapistin takip ettiği hastanın süreci üzerinde olumlu etkiler sağlayabilecektir. Öte yandan, terapistin süpervizöründen terapötik anlamda beklentileri olmasının olası riskleri beraberinde getirebileceği de unutulmamalıdır. Süpervizyon ortamının terapötik bir nitelik taşıyıp taşıyamaması gerektiği ile ilgili kuramsal tartışmalar halen devam etmektedir. Kimi kuramlara göre süpervizörün terapistin kişisel dinamiklerini süpervizyon ilişkisi içerisinde ele alması bir gereklilik iken diğer kuramlar bu terapötik ortamın çoklu ilişkiler gibi bir takım ilişkiyel sorunları beraberinde getirebileceğini öne sürmektedir (Gelso & Hayes, 2007; Hess, Hess, & Hess, 2008). Ancak, bu tartışmanın ötesinde bu araştırmadan elde edilen bulgular süpervizörlerin terapi becerilerinin geliştirildiği ilişkiyel ortamı göz önünde bulundurmalarının ve terapistleri ile olan kişilerarası ilişkilerinde açık, empatik ve esnek bir tutum sergilemelerinin önemli olacağına işaret etmektedir.

Klinik İmplikasyonlar

Her kişilerarası ilişkide olabileceği gibi, süpervizyon-terapist ilişkisi içerisinde de bir takım ilişkiyel sorunlar olabileceği açıktır. Çalışmadaki terapistlerin ilişkiyel kaliteye verdikleri önem düşünüldüğünde, süpervizörlerin terapistleri ile olan ilişkilerini bireysel olarak gözlemlemelerinin yanı sıra, ilişkiyel dinamiklerini diğer süpervizörlerle oluşturabilecekleri akran süpervizyonu ya da verdikleri süpervizyona dair aldıkları hiyerarşik bir süpervizyon süreciyle desteklemelerinin

önemli olacağı düşünülmektedir. Ayrıca, mesleki yeterliliğin yanı sıra, süpervizörlerin kişilerarası becerilerini geliştirebilmeleri için kendi kişisel dinamiklerinin farkında olmaları gerektiği izlenimi edinilmiştir.

Sınırlılıklar ve Gelecek Çalışmalar

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. İlk olarak araştırmaya katılan terapistlerin oldukça farklı kuramsal bakış açıları olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda, gelecek çalışmaların belirli kuramsal perspektife sahip terapistlerin etkili bir süpervizyon sürecini nasıl değerlendirdiklerine odaklanmaları önerilmektedir. Ayrıca, bu araştırmada mesleki ve kişisel gelişim kavramları açık uçlu sorularla anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, terapist ve hasta süreçleri açısından etkin bir süpervizyon sürecinin öğelerini inceleyecek olan gelecek araştırmaların süpervizyon etkinliğini nesnel ölçüm araçları ile test edebilecekleri düşünülmektedir.

Kaynakça

- Bernard, J. M., ve Goodyear, R. K. (2009). *Fundamentals of clinical supervision* (4th ed.). Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- Carr, A. (2012). *Clinical Psychology: An Introduction*. Routledge: New York.
- Corbin, J. & Strauss, A. (2008). Criteria for evaluation. In *Basics of qualitative research (3rd ed.): Techniques and procedures for developing grounded theory* (pp. 297-312). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications Ltd.
- Davison, G.C., Neale, J.M., ve Kring, A.M. (2003). *Abnormal Psychology*. John Willeys and Sons: USA.
- Falender, C. A. ve Shafranske, E. P. (2014), Clinical supervision: The state of the art. *Journal of Clinical Psychology*, 70, 1030–1041.
- Gelso, C.J. & Hayes, J.A. (2007). *Countertransference and the therapist's inner experience: Perils and possibilities*. Lawrence Erlbaum Associates: New Jersey
- Heppner, P. P., & Roehlke, H. J. (1984). Differences among supervisees at different levels of training: Implications for a developmental model of supervision. *Journal of Counseling Psychology*, 31, 76-90.
- Johnson, W. B. (2007). Transformational supervision: When supervisors mentor. *Professional Psychology: Research and Practice*, 38(3), 259–267.
- Johnson, W. B., Skinner, C. J., & Kaslow, N. J. (2014). Relational mentoring in clinical supervision: The transformational supervisor. *Journal of Clinical Psychology*, 70(11), 1073-1081.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1994) *A Critical Appraisal of Individualism Collectivism: Toward a New Formulation*. U. Kim, H. C. Triandis, C. Kağıtçıbaşı, G. Yoon (Eds.). In *Individualism and Collectivism: Theory, Method and Application* (pp.52–66). USA: SAGE Publications.
- Knudsen, H. K., Roman, P. M., ve Abraham, A. J. (2013). Quality of clinical supervision and counselor emotional exhaustion: The potential mediating roles of organizational and occupational commitment. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 44(5), 528–533.
- Köse-Karaca ve Gençöz (2014). The effects of young schema domains, young maladaptive coping styles, and young parenting styles on working alliance among supervisors, therapists, and the clients. *Basılmamış Doktora Tezi*, ODTÜ: Ankara.
- Ladany, N., Mori, Y. ve Mehr, K.E. (2013). Effective and ineffective supervision. *The Counseling Psychologist*, 41(1), 28-47.
- Lambert, M. ve Goles, B. (2007). The effectiveness of psychotherapy supervision. *Journal of Counseling Psychology*, 7(1), 48-53.
- Rafaeli, E., Bernstein, D.P., & Young, J. (2011). *Schema Therapy: The CBT Distinctive Features Series*. Routledge: New York.
- Schlosser, L.Z., Lyons, H.Z., Talleyrand, R.M., Kim, B.S.K, ve Johnson, W.B. (2011). Advisor-advisee relationships in graduate training programs. *Journal of Career Development*, 38(1), 3-18.
- Worthen, V. & McNeill, B.W. (1996). A phenomenological analysis of good supervision events. *Journal of Counseling Psychology*, 43(1), 23-34.

Young, J., Klosko, J.S., & Weishaar, M.E. (2003). *Schema Therapy: A Practitioner's Guide*. The Guilford Press: New York.